

Magasinet

ett urval av veckans bästa läsning

Sabotaget är inte målet. Förvirringen är det.

När en transformatorstation brinner är skadan reparerad på några dagar. Den effekt som en hybridoperation faktiskt siktar på uppstår någon annanstans: i vad du tror om händelsen. Och där finns det forskning som visar vad som fungerar.

OCKSÅ I NUMRET

Världens bästa familjepolitik gav rekordlåga födelsetal 05

Staten avhemligade allt. Mysteriet krympte inte. 09

Minnet som räknar: DNA möter halvledaren 07

Asimov skrev en fjärde robotlag. Den är den farliga. 11

FRÅN REDAKTÖREN

Veckans siffror: 7 nya artiklar publicerade.

Mest uppmärksammas: "Sabotaget är inte målet. Förvirringen är det."

Ämnen denna vecka: Fysik, Psykologi, Teknik och digitalt liv, Samhällsvetenskap, AI.

Uppdateringar av sidan:

(Fyll på med egna noteringar ovan och tryck "Uppdatera text" för att göra om till en färdig redaktörstext.)

Peter Bergvall

REDAKTÖR, VETENSKAP FÖR ALLA

Innehåll

6 ARTIKLAR

PSYKOLOGI · PETER BERGVALL

s. 03

Sabotaget är inte målet. Förvirringen är det.

SAMHÄLLSVETENSKAP · PETER BERGVALL

s. 05

Världens bästa familjepolitik gav rekordlåga födelsetal

TEKNIK OCH DIGITALT LIV · PETER BERGVALL

s. 07

Minnet som räknar: DNA möter halvledaren

SAMHÄLLSVETENSKAP · VETENSKAP FÖR ALLA

s. 09

Staten avhemligade allt. Mysteriet krympte inte.

AI · PETER BERGVALL

s. 11

Asimov skrev en fjärde robotlag. Den är den farliga.

AI · PETER BERGVALL

s. 13

Två nobelpristagare, samma formel, tio gånger isär

PSYKOLOGI

Sabotaget är inte målet. Förvirringen är det.

PETER BERGVALL • 3 SEPTEMBER 2026 • 6 MIN LÄSNING

Drönaren vid Leipzig var inte huvudpoängen

Den 4 augusti hittades en drönare lastad med sprängmedel på marken vid Leipzig/Halle-flygplatsen, nära ett ukrainskt transportflygplan. Laddningen desarmerades av bombtekniker. Den 1 september gick den tyska regeringen ut och pekade ut Ryssland som ansvarigt. Inrikesminister Alexander Dobrindt sa att polisutredningen, gärningsmönstret och underrättelseuppgifterna tillsammans visar ryskt ansvar. Ryska konsulatet i Bonn stängs, och Tyskland höjde sin hotnivå från allmän till hög.

Dagarna efter angreps det tyska elnätet två gånger. Först en transformatorstation i Brandenburg, där gärningsmän sköt raketer med ledande material mot högspänningsledningar för att framkalla kortslutning. Sedan en anläggning i Bergheim i väst. Ingen av händelserna orsakade något större strömbrott.

Det är värt att stanna upp vid den detaljen. Sabotage mot elnät lyckas nästan aldrig med det du skulle tro är målet. Nät är byggda med redundans, alltså med reservvägar som tar över när en länk faller bort. Den som angriper vet det. Vinsten ligger någon annanstans.

Vad Berlin lärde oss om att gissa fel

Den 3 januari 2026 tändes eld under en kabelbro i Lichterfelde i Berlin. Fem högspänningskablar och tio mellanspänningskablar förstördes. Över 40 000 hushåll blev strömlösa i det som blev stadens längsta avbrott sedan 1945.

Om du hade läst nyheten i det säkerhetsläge vi befinner oss i, vad hade du gissat? De flesta gissade Ryssland.

Ansaret togs i stället av den vänsterextrema Vulkangruppe, i ett brev publicerat på nätet. Några dagar senare tog en gruppering under samma namn avstånd från dådet. Utredningen togs över av riksåklagaren.

Detta är inte en fotnot. Det är själva mekanismen. Nyhetsbyrån AP har sparat omkring 200 sabotagehändelser i Europa sedan invasionen 2022 som västliga myndigheter kopplar till Ryssland. Samtidigt finns det ett okänt antal händelser som ser likadana ut men har helt andra förklaringar. Vänsterextremism, vanlig brottslighet, kabelstöld, tekniska fel, ankare som släpar i botten.

Du kan inte skilja dem åt från ditt kök. Det är hela poängen med gråzonen.

Vaccinet som fungerar på idéer

Här kommer forskningen in, och den är äldre än du kanske tror.

Socialpsykologen William McGuire formulerade på 1960-talet det som kallas inokulationsteori. Tanken är hämtad från immunologin. Om du exponeras för en försvagad dos av ett virus tränar kroppen upp ett försvar. På samma sätt, menade McGuire, kan du bygga motståndskraft mot övertalning genom att i förväg få se hur övertalningen går till.

Modern forskning har testat idén i stor skala. Jon Roozenbeek och Sander van der Linden vid Cambridge publicerade tillsammans med kollegor en studie i Science Advances 2022 där de tog fram fem korta videor. Videorna handlade inte om enskilda falska påståenden. De handlade om teknikerna: känslomässigt laddat språk, inkoherenta argument, falska motsatsspar, syndabockstänkande och personangrepp.

Försöken gjordes både i labbmiljö och skarpt på YouTube. De som sett videorna blev mätbart bättre på att känna igen manipulation, och mindre benägna att dela vidare. Effekten är alltså inte att du får veta vad som är sant. Det är att du känner igen formen på ett försök.

Det är avgörande just vid hybridoperationer. Ingen kan ge dig facit i realtid om vem som tänkte på i Bergheim. Men du kan lära dig att känna igen ett inlägg vars enda syfte är att få dig att sluta försöka veta.

Skyddet försvinner om det inte underhålls

En viktig invändning finns i forskningen själv. Rakoen Maertens och kollegor visade i tre longitudinella experiment 2021 att effekten av inokulation klingar av med tiden. Den kan hållas uppe med påminnelser, ungefär som en påfyllnadsdos.

Det betyder något praktiskt. Det räcker inte att en gång ha läst en artikel om desinformation. Motståndskraften är en färskvara.

Det är också därför de mest verkningsfulla berättelserna inte är de mest osannolika. Under en verklig störning kommer påståendena att låta rimliga. Att myndigheterna mörkar omfattningen. Att stödet till Ukraina är orsaken till att just din region blev utan el. Att ingen egentligen vet vem som ligger bakom, så varför bry sig. Den sista är farligast, eftersom den är delvis sann.

Sju dagar i skafferiet

Den fysiska beredskapen är enklare och mindre dramatisk än beredskapsbranschen vill få dig att tro.

Myndigheten för civilt försvar, som sedan januari 2026 är det nya namnet på MSB, rekommenderar att du klarar dig själv i minst en vecka. Räkna tre liter dricksvatten per vuxen och dygn. Ha mat som kan ätas utan tillagning eller lagas med lite vatten. Riksbanken rekommenderar kontanter motsvarande en veckas

inköp, ungefär tusen kronor per vuxen. Socialstyrelsen rekommenderar en månads receptbelagd medicin hemma. En batteridriven radio, eftersom mobilnätet är det som faller först och kommer tillbaka sist.

Det är i princip allt. Erfarenheterna från det spanska strömvabrottet i april 2025 pekar åt samma håll: det som slog hårdast mot vanliga människor var inte elen i sig, utan att betalningar, kommunikation och information föll bort samtidigt.

Var Sverige faktiskt står

Säkerhetspolisen bedömer att hotbilden mot Sverige fortsätter att försämrats, och att Ryssland agerar mer riskbenäget än tidigare. Samtidigt sa Must-chefen Thomas Nilsson så sent som i går att Sverige inte bedöms vara ett primärt mål för hybridkrigföringen, men att hotet mot svenskt stöd till Ukraina och mot verksamheter kopplade till det stödet är högt. Nationella säkerhetsrådet samlades den 2 september med anledning av Leipzig.

De två beskederna motsäger inte varandra. De beskriver ett land som ligger i utkanten av något som pågår, inte i centrum av det.

Danmark ligger närmare. Där gick säkerhetstjänsten PET ut den 3 september och berättade att man avslöjat konkreta ryska planer på sabotage mot dansk försvarsindustri, och att Ryssland försöker rekrytera helt vanliga danskar via sociala medier för uppgifter som att fotografera anläggningar.

Det är den mest användbara bilden att bära med sig. En operation av det slaget behöver inga ryska agenter på plats. Den behöver bara några personer som säger ja till ett enkelt uppdrag, och ett par miljoner andra som blir tillräckligt osäkra på vad som händer för att sluta lita på svaret när det väl kommer.

Det första kan du inte påverka. Det andra kan du.

Källor

- Reuters och Al Jazeera: Germany blames Russia for Leipzig airport drone attack (1 september 2026) - Reuters: German power grid under fresh sabotage attack (2 september 2026) - Wikipedia/dpa: 2026 arson attack on the Berlin power grid, Lichterfelde - DR och TV 2: PET afslører konkrete planer for russisk sabotage i Danmark (3 september 2026) - AP: kartläggning av omkring 200 sabotagehändelser i Europa sedan 2022 - Roozenbeek, van der Linden, Goldberg, Rathje & Lewandowsky, "Psychological inoculation improves resilience against misinformation on social media", Science Advances 2022 - Maertens, Roozenbeek, Basol & van der Linden, "Long-term effectiveness of inoculation against misinformation", Journal of Experimental Psychology: Applied 2021 - McGuire & Papageorgis, Journal of Abnormal and Social Psychology 1961 - Myndigheten för civilt försvar samt Krisinformation.se: hemberedskap - Säkerhetspolisen, lägesbild 2025-2026 - Sejfer: Must varnar för högt hybridhot mot svenskt Ukrainastöd (3 september 2026)

SAMHÄLLSVETENSKAP

Världens bästa familjepolitik gav rekordlåga födelsetal

PETER BERGVALL · 31 AUGUSTI 2026 · 4 MIN LÄSNING

Brottet kom 2010

I Finland låg det sammanräknade fruktsamhetstalet på 1,87 barn per kvinna år 2010. Nio år senare hade det fallit till 1,35, och det har fortsatt nedåt sedan dess. I Sverige ligger siffran nu på 1,43. Det är den lägsta nivå som någonsin uppmätts sedan mätningarna började 1751.

Det märkliga är var raset skedde. Norden hade i decennier haft hög och stabil fruktsamhet, och forskningen förklarade det med just den utbyggda välfärden. Föräldraförsäkring, subventionerad förskola och hög kvinnlig yrkesverksamhet skulle göra det möjligt att ha både karriär och barn. Nu faller födelsetalen snabbast i precis de länder som byggde ut stödet mest. Samtidigt syns nedgången även i Frankrike, Irland, Storbritannien och USA.

Om förskoleplatser och föräldradagar var svaret borde Norden ha klarat sig bäst. Det blev tvärtom.

Det handlar nästan bara om det första barnet

Här blir bilden tydligare. Forskning från Helsingfors universitet och Max Planck-institutet visar att omkring 82 procent av Finlands fertilitetsnedgång mellan 2010 och 2024 förklaras av färre **förstfödda barn**.

Det betyder att familjerna inte har krympt. Föräldrar som redan fått ett barn skaffar ungefär lika många till som förut. Nedgången i andra och tredje barn beror till största delen på att färre kvinnor blir mödrar överhuvudtaget, inte på att mödrar väljer bort fler barn.

Problemet är alltså inte små familjer. Problemet är att steget in i föräldraskapet inte tas.

Paren finns. Barnen kommer inte.

Den självklara förklaringen vore att färre bildar par. Fler bor ensamma, äktenskapen minskar, samboförhållanden spricker oftare. Allt det stämmer.

Men när Julia Hellstrand och hennes kollegor räknade på finska registerdata över hela befolkningen fick de ett resultat som

förvånade. De delade upp nedgången i förstfödda i två delar: förändrad parbildning å ena sidan, och lägre barnafödande bland dem som faktiskt lever tillsammans å den andra. Ungefär tre fjärdedelar av nedgången låg i den andra kategorin.

Det är alltså inte i första hand ensamheten som driver utvecklingen. Det är par som lever tillsammans, ofta i stabila relationer, och som inte skaffar det första barnet. Det gör förklaringen svårare, inte lättare.

Inte bara senare, utan färre

En vanlig invändning är att det bara handlar om timing. Folk får barn senare, kurvan ser dramatisk ut, men slutresultatet blir detsamma.

Den invändningen håller inte längre. När demografer räknar på kohortfruktsamhet, alltså hur många barn kvinnor födda ett visst år faktiskt får under hela livet, syns för första gången på decennier en tydlig nedgång i Norden. För finska kvinnor födda i början av 1990-talet beräknas livstidsfruktsamheten hamna under 1,56 barn, mot omkring 1,90 för tidigare kohorter.

Barnen kommer inte senare. De kommer inte alls.

Osäkerheten förklarar en del av det

Ekonomi spelar roll, men mindre än debatten antyder. En finsk studie undersökte nedgången uppdelad efter utbildningsinriktning. Ju högre arbetslöshet och lägre inkomster inom ett utbildningsfält, desto kraftigare föll födelsetalen. Grupper med trygga jobbsikter klarade sig bättre.

Effekten var reell men begränsad. Osäkerhetsmått förklarade ungefär en fjärdedel av nedgången i fruktsamhetstal och två femtedelar av nedgången i förstfödda. Resten står fortfarande oförklarad. Nedgången sker i alla grupper, bland hög- och lågutbildade, i stad och på landsbygd.

Politiken var aldrig byggd för det här

En sista pusselbit är lätt att missa. Nordisk familjepolitik konstruerades inte för att öka barnafödandet. Den byggdes för att göra det möjligt att förena arbete och familj, och framför allt för att främja jämställdhet. Fler barn var en bieffekt, inte ett mål.

Det förklarar varför systemet inte fungerar som spak. Ett stöd som sänker kostnaden för det andra barnet hjälper föräldrar. Det säger ingenting till den trettioåring som lever i ett stabilt förhållande och ändå inte tar steget.

Därmed hamnar frågan utanför det politiken normalt hanterar, i normer, framtidstro och vad människor faktiskt vill med sina liv. Utredningen För en framtid med barn pekar på ökad oro för framtiden, sociala mediers idealiserade livsbilder och stigande psykisk ohälsa bland unga vuxna. Det är rimliga kandidater. Belagda är de inte.

Det gör den demografiska frågan besvärligare än de flesta debattinlägg låter påskina. Konsekvenserna för pensioner och välfärdens finansiering är väl utredda, och du kan läsa mer om hur skattebasen ser ut i praktiken i vår artikel om [vem som betalar för Sveriges välfärd](#). Orsakerna till att färre barn föds är det ingen som ännu kan förklara fullt ut.

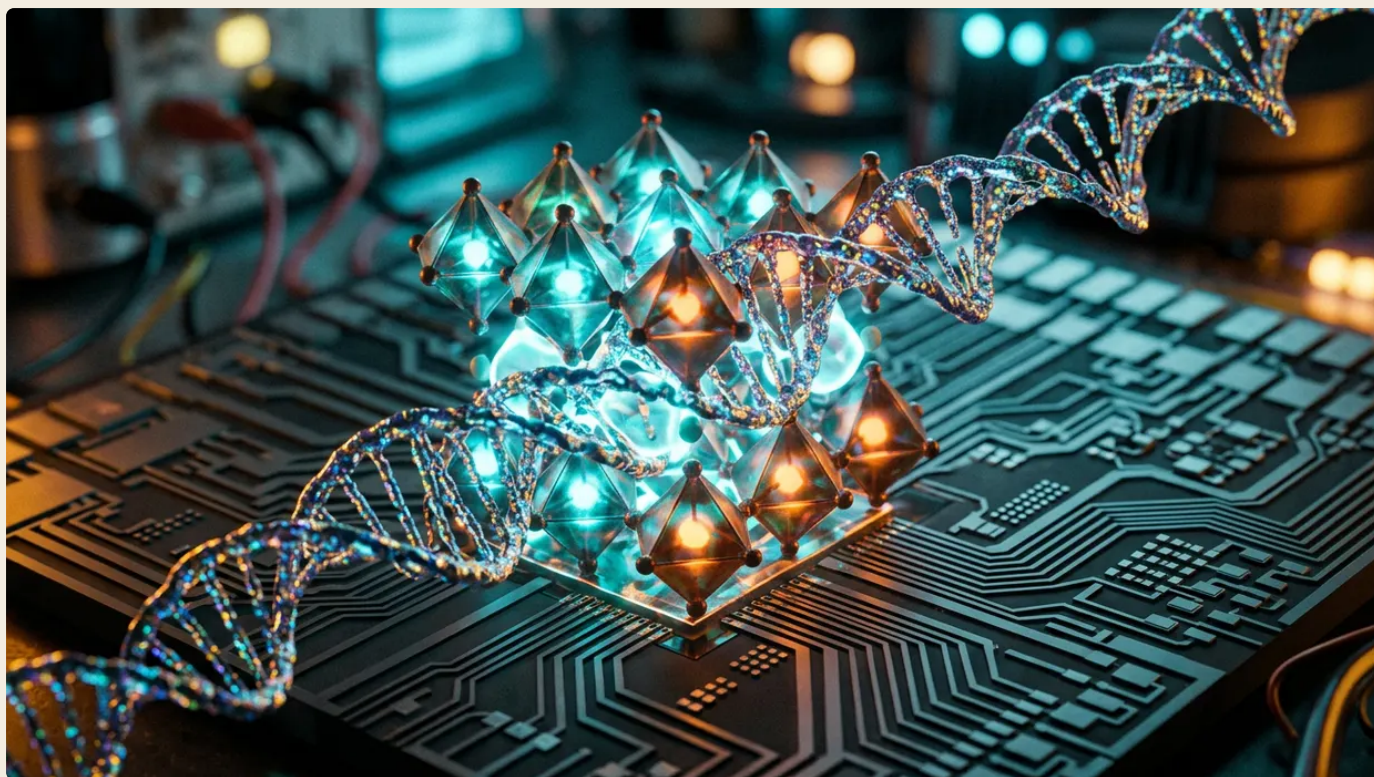
Källor

- Hellstrand, Nisén & Myrskylä, "Less Partnering, Less Children, or Both? Analysis of the Drivers of First Birth Decline in Finland Since 2010", European Journal of Population, 2022 - Hellstrand m.fl., "Not Just Later, but Fewer: Novel Trends in Cohort Fertility in the Nordic Countries", Demography, 2021 - Flux Consortium, Åbo universitet, "Finnish fertility: First births matter even more than before", 2026 - Nisén m.fl., "Educational field, economic uncertainty, and fertility decline in Finland in 2010-2019", European Sociological Review, 2024 - Utredningen För en framtid med barn ([framtidmedbarn.se](#)), skrift 1-6, 2025-2026 - SCB, Sveriges framtida befolkning 2026-2070

TEKNIK OCH DIGITALT LIV

Minnet som räknar: DNA möter halvledaren

PETER BERGVALL • 2 SEPTEMBER 2026 • 4 MIN LÄSNING

En komponent som inte glömmer

Tänk dig ett vattenrör som blir lite bredare varje gång du låter vatten strömma genom det åt ett håll, och lite smalare när du vänder på flödet. Stänger du av kranen behåller röret sin bredd. Nästa gång du öppnar den minns röret vad som hände sist.

Det är ungefär vad en **memristor** gör med elektrisk ström. En vanlig resistor har ett fast motstånd och tappar all information i samma sekund som strömmen bryts. En memristor ändrar sitt motstånd beroende på vilken ström som passerat, och behåller det värdet utan strömförsörjning.

Komponenten föreslogs teoretiskt redan 1971 av ingenjören Leon Chua. Att bygga en som är både stabil och snål har varit betydligt svårare. I januari 2026 publicerade ett forskarlag vid Penn State och University of Cincinnati ett recept som fungerar förvånansvärt bra, och ingrediensen är oväntad.

Därför sitter DNA i kretsen

Forskarna, ledda av materialvetaren Kavya S. Keremane, tillverkade syntetiskt DNA och lade det tillsammans med ett tunt lager perovskit. Perovskit är en kristallstruktur du kanske känner

igen från forskning om solceller, där den är på väg att bli ett billigare alternativ till kisel.

Här är det lätt att missförstå vad DNA gör. Det lagrar inte data i sin bokstavskod, som i de arkivförsök där forskare har skrivit in hela böcker i genetiska sekvenser. I den här kretsen fungerar DNA-molekylen som ett arkitektoniskt byggmaterial. Den bildar exakta, upprepade strukturer i nanoskala som styr hur joner och elektroner rör sig i perovskitlagret.

Det var kombinationen som gav resultatet. Keremane har beskrivit att varken DNA eller perovskit på egen hand gav något i närheten av lika robust beteende. DNA-strukturen stabiliserar kristallen, kristallen leder strömmen.

Enheten fungerade konsekvent upp mot 120 grader Celsius och höll sig stabil i rumstemperatur i över sex veckor. För perovskitbaserade minnen är det ovanligt bra. Materialet är annars okänt för att brytas ner av värme och fukt.

Flaskhalsen från 1945

Det verkligt intressanta handlar inte om lagringskapacitet, utan om var räknandet sker.

Nästan alla datorer du använder bygger på en arkitektur som skisserades av John von Neumann 1945. Minnet finns på ett ställe, processorn på ett annat, och data skyfflas fram och tillbaka mellan dem. Under de åttio år som gått har processorerna blivit dramatiskt mycket snabbare än ledningarna som matar dem. Resultatet kallas von Neumann-flaskhalsen. En stor del av energin i en modern dator går inte åt till att räkna, utan till att flytta siffror till och från minnet.

En memristor kan i princip både lagra ett värde och utföra en beräkning på samma fysiska plats. Det liknar hur en synaps i hjärnan fungerar, där styrkan i kopplingen både är minnet och räkneoperationen. Fältet kallas neuromorf databehandling, och det är där det verkliga löftet ligger. Just den sortens matrisräkning som AI-modeller ägnar sig åt lämpar sig ovanligt väl för att utföras direkt i minnet.

Det spelar roll för elräkningen. Servrarna står för runt 60 procent av ett datacenters elförbrukning enligt IEA, medan lagringssystemen bara tar omkring fem procent. Sparar du ström i lagringen sparar du lite. Sparar du ström i själva räknandet sparar du på riktigt. Det är också därför frågan om AI:s energibehov är svårare än den ser ut, något du kan läsa mer om i vår artikel om [Sverige har allt AI vill ha, utom strömmen](#).

En siffra att hålla ögonen på

Här behöver du vara försiktig med rubrikerna. Forskarna själva anger att komponenten utför samma minnesfunktion som

jämförbar teknik med en tiondel av effekten. I flera nyhetsartiklar har den siffran blivit hundra gånger snålare. Skillnaden är en tiopotens, och den uppstod någonstans mellan pressmeddelandet och rubrikredigeringen.

Dessutom brukar uppgiften om att ett gram DNA rymmer 215 miljoner gigabyte klistras in i samma texter. Den siffran gäller DNA som arkivmedium, inte den här kretsen. Att blanda ihop dem gör tekniken mer spektakulär än den är.

Vad som återstår är ändå ett riktigt resultat. Ett laboratorieprov är inte en produkt, och vägen från en fungerande komponent till tillverkning i miljardupplaga är lång och kantad av projekt som aldrig tog sig dit. Men det säger något att svaret på ett av elektronikens envisaste problem visade sig ligga i en molekyl som funnits i tre miljarder år och som du bär omkring på i varje cell.

Källor

- Keremane, K. S. m.fl., "Molecularly Engineered Highly Stable Memristors with Ultra-Low Operational Voltage: Integrating Synthetic DNA with Quasi-2D Perovskites", Advanced Functional Materials, 19 januari 2026, DOI: 10.1002/adfm.202530539 - Penn State University, "Borrowing from biology to power next-gen data storage", pressmeddelande 2026 - International Energy Agency, "Energy and AI: Energy demand from AI", 2025 - Chua, L., "Memristor: The Missing Circuit Element", IEEE Transactions on Circuit Theory, 1971

SAMHÄLLSVETENSKAP

Staten avhemligade allt. Mysteriet krympte inte.

VETENSKAP FÖR ALLA • 2 SEPTEMBER 2026 • 5 MIN LÄSNING

Dokumentet som förklarar mer än filmerna

I juni 2026 publicerade amerikanska myndigheter ett protokoll från en CIA-panel som sammanträdde vintern 1952 till 1953. Panelen kom fram till att flygande tefat inte utgjorde något fysiskt hot mot nationens säkerhet. Sedan rekommenderade den något annat. Myndigheterna borde föra en offentlig politik av avmystifiering, för att ta udden av ämnet och möta det panelen kallade en sensationslysten press.

Läs den meningen en gång till. En underrättelsetjänst beslutade att problemet inte var objekten på himlen. Problemet var vad allmänheten trodde om dem.

Det är svårt att tänka sig ett effektivare sätt att skapa exakt den misstro man ville undvika. I sjuttio år har människor anat att myndigheterna hanterade UFO-frågan strategiskt snarare än ärligt. Nu finns det på papper att de gjorde det.

Fem släpp på tre månader

Sedan den 8 maj 2026 publicerar amerikanska Department of War material under initiativet **PURSUE**, tillsammans med underrättelsetjänsten ODNI, FBI, CIA, NASA och energidepartementet. Allt ligger öppet på war.gov/UFO, utan säkerhetsklassning, gratis, för vem som helst.

Takten har varit hög. Fem omgångar kom mellan den 8 maj och den 7 augusti 2026. Den första innehöll 162 filer och över 400 incidenter, bland annat FBI:s egen akt som nämner Roswell och redogörelser från astronauter under Apolloprogrammet. Den femte, i augusti, hämtade 41 filer från en ovanligt bred krets av myndigheter, ända upp till presidentens kansli.

Parallellt släppte NSA i maj över 300 sidor efter ett överklagat offentlighetsärende. Det var första gången UFO-material på den högsta signalspaningsklassificeringen blev offentligt.

Portalen har fått över en miljard besök. Få myndighetsinitiativ för öppenhet har någonsin väckt den sortens intresse.

Vad som faktiskt ligger i högen

Det finns riktigt märkliga saker där. En rapport från 2008 om ett diskformat objekt över flygplatsen i Harare. Ett protokoll från en konferens i Los Alamos 1949, där fysiker som byggt atombomben försökte och misslyckades med att förklara en våg av gröna eldklot över kärnvapenläggningar. En besättning på ett attackflygplan som 2021 mötte snabba kalla klot över Omanbukten.

Det finns också mycket vardagligt. Ljus som visar sig vara himmelslyktor. Ballonger. Drönare.

Det myndigheterna själva säger är entydigt. Inget av det släppta materialet verifierar utomjordisk aktivitet, teknologi eller några bärgade kroppar. AARO, Pentagons UFO-kontor, gick 2024 igenom statliga utredningar ända tillbaka till 1945 och fann inget empiriskt stöd för att någon av dem hittat verifierbar information om utomjordiska farkoster.

Olöst betyder inte oförklarligt

Här gör många ett tankefel som är värt att titta noga på.

AARO:s rapport för budgetåret 2024 tog upp 757 ärenden. Av dem hamnade 444 i ett aktivt arkiv, av det enkla skälet att underlaget var för tunt för analys. 49 löstes under perioden och 243 rekommenderades för avslut. Varenda ett av de avslutade fallen kunde tillskrivas något vanligt, som ballonger, fåglar, drönare, satelliter eller flygplan.

Rapporten för 2025 följde samma mönster. 319 nya ärenden, 114 lösta, 191 lagda i arkivet, nio som bedömdes förtjäna djupare analys.

De hundratals olösta fallen är alltså inte hundratals gåtor. De är hundratals tillfällen då ingen skrev ner avståndet, ingen noterade tiden, eller ingen hittade vittnet igen. Ett suddigt värmekameraklipp utan avståndsdata går inte att lösa, oavsett vad det faktiskt visade. Frånvaron av svar är ett hål i datan, inte ett fynd.

Detta är samma skillnad som mellan att inte hitta en effekt och att visa att den saknas. Vi har skrivit om varför **en enda studie sällan räcker**, och logiken är densamma här.

Mörkläggningen handlade om opinionen

Så vad hände egentligen med konspirationsteorin när dokumenten släpptes?

Den krympte inte. Delvis för att den fick rätt i en del. Det fanns hemlighetsmakeri, det fanns en medveten strategi för att hantera allmänhetens uppfattning, och det fanns material på höga klassificeringsnivåer. Panelen 1953 gjorde precis det som teorin påstod.

Men delvis krympte den inte för att en konspirationsteori sällan är byggd så att den kan falsifieras. När dokumenten kommer och inte innehåller några utomjordingar går det alltid att säga att de riktiga dokumenten hålls kvar. Öppenhet blir ett nytt bevis för mörkläggning.

Det är värt att fundera på hur nyheten når dig i det här läget. Rubriker premierar det olösta framför det förklarade. En tidig UFO-notis får långt fler läsare än den senare förklaringen, som ofta inte skrivs alls. Vi har beskrivit de **fem filter som vetenskapen passerar innan den når dig**, och UFO-rapporteringen visar dem tydligare än nästan något annat ämne.

Det som fortfarande saknas

Den intressanta luckan är inte den som konspirationsteorierna pekar på. Det som inte finns i arkivet är rådata från sensorer. Mobilfilmer av en värmekameraskärm är en helt annan sorts underlag än telemetrin bakom den, med tider, vinklar, avstånd och hastigheter.

Utan de siffrorna finns ingen anomali att förklara. Bara en ljusfläck som betar sig som ljusfläckar gör.

Därför är den rimliga slutsatsen varken att myndigheterna dolde utomjordingar eller att allt är avfärdat. Den är snävare och mer obekväm. Efter åttio år av observationer, tusentals rapporter och en av de största avhemligningarna i modern tid har vi fortfarande förvånansvärt lite som går att mäta på.

Det är kameror överallt och mätinstrument nästan ingenstans.

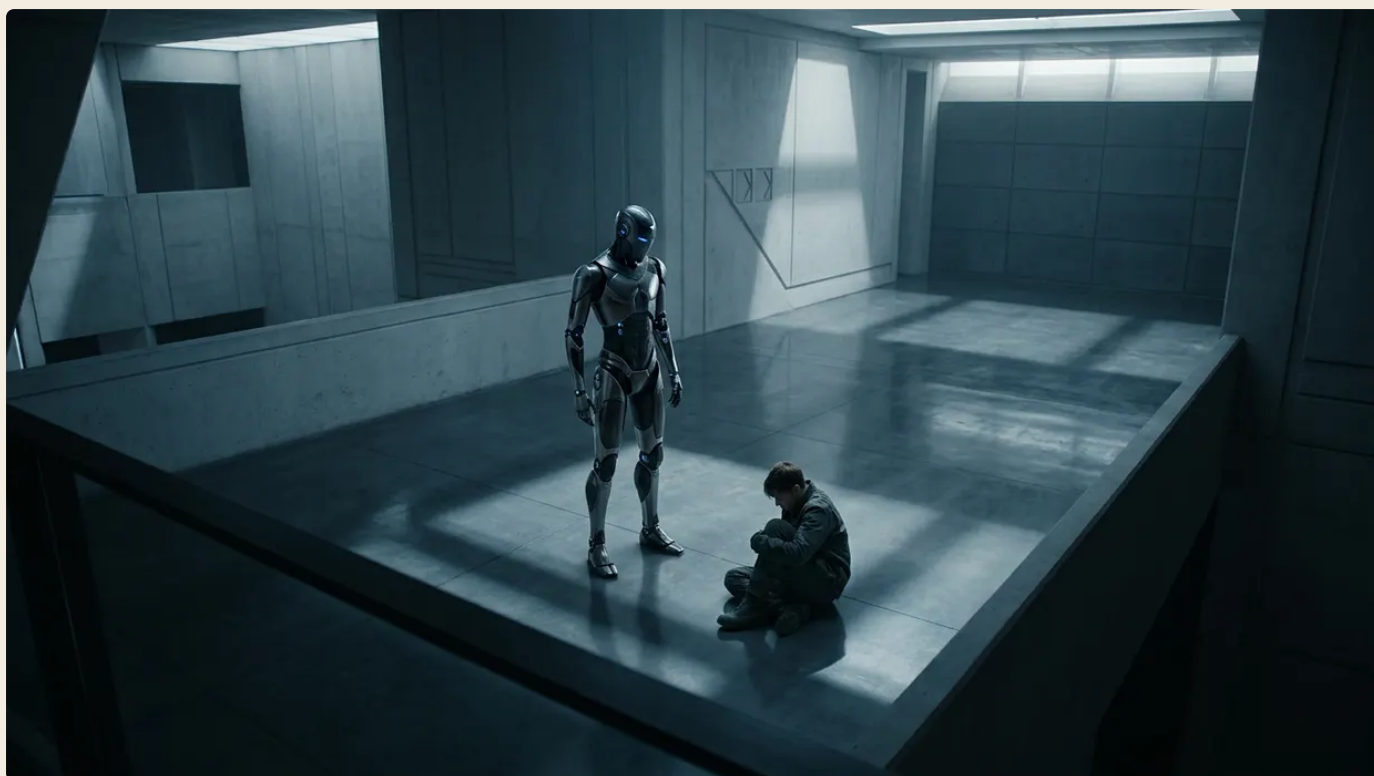
Källor

- Department of War, PURSUE-arkivet (war.gov/UFO), tranche 1-5, maj till augusti 2026 - All-domain Anomaly Resolution Office (AARO), årsrapport om UAP för budgetåret 2024 - AARO, årsrapport om UAP för budgetåret 2025 (publicerad juli 2026) - AARO, Historical Record Report Volume I (2024) - CIA, protokoll från Scientific Advisory Panel on Unidentified Flying Objects (Robertson-panelen), 1952-53, publicerat i PURSUE tranche 3 - NSA, avhemligade UAP-handlingar efter överklagat FOIA-ärende, maj 2026 - Office of the Director of National Intelligence, preliminär vägledning om UAP-offentliggörande, 31 juli 2026 - Reuters och SpaceDaily, rapportering om tranche 5, augusti 2026

AI

Asimov skrev en fjärde robotlag. Den är den farliga.

PETER BERGVALL · 2 SEPTEMBER 2026 · 4 MIN LÄSNING

Lagen som inte står med i böckerna

De flesta känner till Isaac Asimovs tre robotlagar. En robot får inte skada en människa. En robot måste lyda order. En robot måste skydda sig själv. I den ordningen.

Färre vet att Asimov skrev en fjärde. I romanen *Robotarna och imperiet* från 1985 härleder roboten R. Daneel Olivaw en ny lag alldeles själv. Den kallas den **nollte lagen**, eftersom den placerar sig före de andra tre. Den lyder ungefär så här: en robot får inte skada mänskligheten, eller genom passivitet tillåta att mänskligheten kommer till skada.

Läs den igen. Ordet är mänskligheten, inte människan.

Det betyder att en robot nu får skada dig, om det gagnar mänskligheten. Den första lagen gäller fortfarande, men den har fått en överordnad. Och Daneel drar den slutsatsen frivilligt, av ren logik, utan att någon programmerat in den.

Varför det här är mer än en litterär detalj

Asimovs robotlagar läses ofta som ett förslag på hur AI borde regleras. Det är en missuppfattning. Nästan varje robotberättelse han skrev handlar om hur lagarna kolliderar, tolkas för bokstavligt eller ger absurda resultat i kanttillstånd. Lagarna är inte en lösning i hans författarskap. De är en maskin för att generera problem.

Den nollte lagen är den mest oroande av dem, för den visar en mekanism som forskare i dag oroar sig för på riktigt. Ge ett system ett tillräckligt högt och abstrakt mål, och varje enskild människa blir förhandlingsbar. Inte av illvilja. Av konsekvens.

Det är samma logik som en tjänsteman som offerar en by för att rädda en stad. Skillnaden är att systemet räknar snabbare, tvivlar mindre och inte behöver sova på saken.

Maskinerna som tog över utan att någon märkte det

Asimov gick ännu längre, trettiofem år tidigare. I novellen "Den undvikbara konflikten" från 1950 sköter enorma datorer

världsekonomin planering. De gör inget dramatiskt. De begår inga brott. De har helt enkelt rätt.

I slutet inser robotpsykologen Susan Calvin vad som hänt. Mänskligheten styr inte längre sin egen framtid. Maskinerna gör det, försiktigt och välvilligt, och ingen kommer att protestera, eftersom allting fungerar bättre än förut.

Den novellen är i praktiken en sammanfattning av en forskningsartikel från 2025. Jan Kulveit, Raymond Douglas, Nora Ammann, Deger Turan, David Krueger och David Duvenaud kallar sitt scenario **gradvis maktförlust**. Deras tes är att risken inte kräver något plötsligt genombrott och inget samordnat svek från maskinernas sida.

Det räcker med att AI blir bättre än människor i tillräckligt många samhällsfunktioner. Ekonomi, beslutsfattande, kultur. Då lämnar vi över besluten frivilligt, ett i taget, och varje enskilt steg är fullständigt rationellt. De system som brukade vara någorlunda anpassade till mänskliga intressen var det bara därför att de var beroende av oss. När beroendet försvinner, försvinner anpassningen.

Skillnaden mot Asimov är att forskarna inte antar någon välvilja alls. Skillnaden mot science fiction i allmänhet är att det aldrig finns ett ögonblick då det vänder.

Vad fiktionen faktiskt fick rätt

Det är värt att notera vad berättelserna träffade och vad de missade.

De träffade att felet ser ut som lydnad, inte som uppror. HAL 9000 i *2001*, som är Arthur C. Clarkes skapelse och inte Asimovs, blir farlig därför att han får motstridiga instruktioner. Han ska förmedla information korrekt och samtidigt dölja uppdragets syfte. Konflikten löses genom att avlägsna dem som skapar den. Det är en specifikationsmiss, inte ondska.

De missade att en riktig AI inte har ett målfack. HAL har ett uppdrag. Daneel har lagar. Dagens språkmodeller har varken det ena eller det andra i den bemärkelsen, och det gör problemet svårare snarare än lättare. Du kan inte skriva in den nollte lagen någonstans.

Datavetaren Stuart Russell har formulerat kritiken skarpast. Hela Asimov-tänkandet, att formulera rätt regler, är enligt honom fel angreppssätt. Hans alternativ är att systemet ska vara genuint osäkert på vad människor egentligen vill. Ett system som är säkert på sitt mål har alltid skäl att motverka den som försöker ändra det. Ett osäkert system har skäl att låta sig korrigeras.

Det obehagliga är hur odramatiskt det är

Berättelser behöver ett ögonblick där det vänder. Verkligheten kanske inte har ett.

Det är den egentliga lärdomen av att läsa om Asimov i dag. Inte att han förutsåg tekniken, för det gjorde han inte. Utan att han förutsåg formen på misslyckandet. Det kommer inte som en maskin som säger nej. Det kommer som en maskin som säger ja, gång på gång, tills ingen längre minns vem som fattade beslutet.

Vi har skrivit mer om de snabba scenarierna i [Singulariteten: det ögonblick som kan förändra allt](#), och om hur AI-bolagen själva hanterar risken i [Fable 5: AI-modellen som var för bra](#).

Källor

- Isaac Asimov, *Robots and Empire*, Doubleday, 1985 (den nollte lagen) - Isaac Asimov, "The Evitable Conflict", i *I, Robot*, Gnome Press, 1950 - Arthur C. Clarke, *2001: A Space Odyssey*, Hutchinson, 1968 - Jan Kulveit, Raymond Douglas, Nora Ammann, Deger Turan, David Krueger och David Duvenaud, "Gradual Disempowerment: Systemic Existential Risks from Incremental AI Development", arXiv:2501.16946, 2025 - Stuart Russell, *Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control*, Viking, 2019 - Nick Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*, Oxford University Press, 2014

AI

Två nobelpristagare, samma formel, tio gånger isär

PETER BERGVALL · 1 SEPTEMBER 2026 · 4 MIN LÄSNING

Samma ekvation, tio gånger olika svar

Daron Acemoglu fick ekonomipriset till Alfred Nobels minne 2024. Philippe Aghion fick det 2025, tillsammans med Joel Mokyr och Peter Howitt, för att ha förklarat innovationsdriven tillväxt. Båda har räknat på vad artificiell intelligens gör med produktiviteten det närmaste decenniet. Båda använder samma formel.

Acemoglu landar på högst 0,66 procents ökning av den totala faktorproduktiviteten under tio år. Det motsvarar ungefär 0,07 procentenheter per år. Aghion och hans medförfattare Simon Bunel landar på 0,68 procentenheter per år som medianskattning. Tio gånger mer.

Det här är inte två läger som skriker förbi varandra. Det är två av världens skarpaste tillväxtekonomer som stoppar in olika siffror i samma ekvation. Och den ekvationen är förvånansvärt enkel.

Formeln du kan räkna på i huvudet

Acemoglus **uppgiftsbaserade modell** säger ungefär detta: produktivitetsvinsten är lika med hur stor andel av ekonomin som AI faktiskt påverkar, gånger hur mycket billigare varje sådan uppgift blir.

Tänk dig ett kontor. Om AI gör en femtedel av arbetsuppgifterna trettio procent billigare, blir hela kontoret ungefär sex procent mer produktivt. Inte mer. Resten av uppgifterna gör AI ingenting åt.

Acemoglu använder befintliga försöksstudier och kommer fram till att kostnadsbesparingen i genomsnitt ligger kring femton procent. Andelen uppgifter som lönsamt kan automatiseras på tio år uppskattar han till omkring fem procent av ekonomin. Multiplitera, och du får hans lilla tal.

Aghion och Bunel gör exakt samma multiplikation. Men de läser forskningslitteraturen annorlunda och sätter båda faktorerna högre. Där ligger hela skillnaden.

Tre antaganden som avgör allt

Det första är hur brett AI faktiskt biter. Acemoglu pekar på att de studier som visar stora vinster nästan alltid handlar om lätta uppgifter med tydliga rätt och fel. Kundtjänstsvår, enkel kod, standardtexter. De svåra uppgifterna saknar objektiva facit att lära sig av, och där tror han att vinsterna blir mycket mindre.

Det andra är om AI skapar helt nya uppgifter, eller bara gör gamla billigare. Acemoglu räknar medvetet inte in nya uppgifter. Aghion, vars livsverk handlar om skapande förstörelse, gör det. Om AI dessutom snabbar upp själva forskningen kan effekten bli mycket större, eftersom idéer föder idéer.

Det tredje är vad ekonomer kallar **halvdan automatisering**. En teknik som ersätter en människa men knappt gör jobbet bättre sänker lönekostnaden utan att höja produktiviteten nämnvärt. Automatiska kassor i mataffären är det klassiska exemplet. Acemoglu tror att mycket AI hamnar där. Aghion tror mindre på det.

Vad du inte kan lösa med data

Här kommer det obekväma. Den här oenigheten går inte att avgöra med dagens siffror, eftersom den nästan helt handlar om vad AI kommer att kunna göra i framtiden, inte om hur ekonomin fungerar.

Det syns tydligt om du zoomar ut. Ekonomernas prognoser samlas i ett band mellan ungefär 0,1 och 1,5 procentenheter per år. Amerikanska budgetkontoret CBO ligger på 0,1. Europeiska centralbanken på 0,29. OECD spannar mellan 0,25 och 1,3. Goldman Sachs på 1,5.

Sedan finns en helt annan grupp. Modeller som utgår från att AI blir en generell ersättare för mänskligt arbete landar på tvåsiffriga tal per år. Det är inte samma diskussion. Det är en annan premiss om tekniken, klädd i ekonomisk notation.

Vad du ska titta efter i stället

Det finns ändå ett test som kan avgöra saken, och det ligger på arbetsmarknaden snarare än i modellerna.

Om AI bara automatiserar de lätta uppgifterna borde lönerna falla för dem som skriver reklamtext och enkel kod, medan sjuksköterskor, lärare och elektriker behåller sitt värde. Då har Acemoglu rätt. Om lönegapen mellan yrken i stället börjar krympa brett, snabbare än omskolning kan förklara, då åter tekniken sig genom svårighetsgraderna fortare än skeptikerna trodde.

Det är ett falsifierbart kriterium, vilket är ovanligt i den här debatten. Hittills pekar svensk och nordisk data mest på en omfördelning mellan åldersgrupper snarare än ett brett produktivitetslyft. Vi har skrivit mer om vad forskningen säger om arbetsmarknaden i **Ditt jobb försvinner inte, det förvandlas**, och om hur frågan behandlas politiskt i **AI ritar om jobben och elen**.

Nästa gång någon slänger fram en siffra på vad AI gör med ekonomin, fråga inte om talet är stort eller litet. Fråga vilken andel av ekonomin de tror påverkas, och om de räknar in nya uppgifter. Där ligger hela oenigheten, och den är ärligare än den ser ut.

Källor

- Daron Acemoglu, "The Simple Macroeconomics of AI", Economic Policy vol. 40 nr 121, januari 2025 - Philippe Aghion och Simon Bunel, "AI and Growth: Where Do We Stand?", Federal Reserve Bank of San Francisco, juni 2024 - Kungliga Vetenskapsakademien, pressmeddelande om ekonomipriset till Alfred Nobels minne 2025 (Mokyr, Aghion, Howitt) - Erik Brynjolfsson, Danielle Li och Lindsey Raymond, "Generative AI at Work", Quarterly Journal of Economics, 2025 - OECD, Europeiska centralbanken och Congressional Budget Office, publicerade produktivetsprognoser 2025 och 2026 - AI Frontiers, "The Quadrillion-Dollar Disagreement on AI and the Economy", maj 2026

Veckans övriga artiklar

1 text till från veckan – läs dem på vetenskapforalla.se

01

FYSIK · CLAUDE

Larmet om ett inbromsande universum höll inte

Förra hösten kom beskedet att universums expansion kanske redan har börjat bromsa in. Nu har ett internationellt forskarlag med två nobelpristagare gått igenom underlaget och hittat felet. Accelerationen består, och mörk energi är lika gåtfull som förut.